
RAKAMAZ RÉGI NÉMET CSALÁDNEVEI

1. Rakamaz Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei helység. A 16–17. században mindig a hadak útjában állt, éppen szemben a tokaji várral. Az 1700-as évek elejére teljesen elnéptelenedett. Ekkor az udvari kamara elhatározta, hogy a községet újranépesíti római katolikus németekkel. A telepítés 1729–1734 között több hullámban történt.

Az 1729 után Rakamazra érkezett római katolikus német telepesek neveit Dr. Csák Kálmán esperes gyűjtötte össze (JUNGNÉ 2000: 140–9). Ő ugyan 121 családfőt regisztrált, de én hozzávettem a feleségek neveit is, így 134-féle nevet fogok elemezni. A családnevek híven tükrözik azt a tényt, hogy a Rakamazra jött németek csak vallásukban voltak egységesek, de több nyelvjárást beszéltek: *Deringer* ~ *Teringer* ~ *Türinger*; *Denzler* ~ *Tanczer*; *Berger* ~ *Perger*; *Brüll* ~ *Prill* stb. A neveket nagyjából német helyesírással jegyezték le (pl. *Poltz*, *Schmied*), de írták magyarosan is (pl. *Cziperle*, *Kék*, *Tanczer*), sőt a kettő keveréke is előfordul (*Sinz*, *Veber*), így a *Linz* név ejtése lehet magyar is: [linz], lehet német is: [linc]. Ez annyit jelent, hogy a névadás indítéka eltér egymástól, noha ez az indíték mindkét esetben német. A telepesek német nyelvterületről hozták magukkal neveiket, így a „megfejtéssel” kapcsolatban viszonylag könnyű dolgom volt, hiszen ezek német nyelvterületen keletkezett nevek voltak, és nem Magyarországon születtek. A magyar környezetben való változás – a helyesírást nem számolva, ami azért jelentős lehet, mert új „családnevek” jöhetnek létre – alig-alig érintette őket. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért csoportokban teszem közzé magyarázataimat.

2. A névadó ős személynevére visszamenő családnevek (34-féle név, 25,373%)

2.1. Az alapnév, illetve ennek nyelvjárási módosulata. – Egyházi (bibliai, szenté avatott személyek tiszteletére adott vagy választott) nevek, illetve világi (germán eredetű) személynevek azonos számban (7-7) fordulnak elő. *Balthasser* < *Balthasar*, vö. m. *Boldizsár*: a „háromkirályok” egyike (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 65, WIMMER 1959: 152); *Eisenhard*: világi személynév (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 393); *Gernard* < *Gernhard*: világi személynév (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 55); *Hecmann* < *Hetzmann* < *Hermann*: világi személynév (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 771); *Jonas*: ószövetségi személynév (BAHLOW 1967: 266); *Karl*: inkább világi személynév (BAHLOW 1967: 273), volt ugyan ilyen nevű szent a 11–12. században (Karl Graf von Flander, a „Jó”), de hatásával aligha kell számolnunk (WIMMER 1959: 299); *Kilián*: a 7. században élt würzburgi püspök Szent Kilián, egyben Würzburg védőszentje (BAHLOW 1967: 279, WIMMER 1959: 304–5); *Lambert*: a 7. században Szent Lambert Maastricht püspöke volt (BAHLOW 1967: 306, WIMMER 1959: 315–6); *Lénard* < *Leonhard*: Szent Lénárd a közép-franciaországi Noblac kolostorának apátja volt a 11. században (BAHLOW 1967: 313, WIMMER 1959: 321); *Ludwig* < *Ludwig*, vö. m. *Lajos*: csak azt nem tudjuk, hogy Szent Lajos király (13. század) vagy toulouse-i Szent Lajos (13. század) volt-e a névadó (BAHLOW 1967: 324, WIMMER 1959: 328); *Matheis* ~ *Matisz* < *Matthias*, vö. m. *Mátyás*: újszövetségi név (GOTTSCHALD 1971: 424); *Reichard* < *Richard*: volt ugyan ilyen nevű,

a 12–13. században élt (angol) szent is, de németföldi hatásáról mit sem lehet tudni, ezért inkább világi személynév (BAHLOW 1967: 413, WIMMER 1959: 420–1); *Rudolf*: világi személynév (BAHLOW 1967: 428); *Verner* < *Werner*: világi személynév (BAHLOW 1967: 557).

2.2. Személynevek rövidült vagy rövidült és képzett alakjai. – Itt egy kivétellel (*Tilki*) a kereszténység előtti (germán) nevek módosulataival találkozhatunk. *Bocker* < *Burghart* (GOTTSCHALD 1971: 216); *Fritz* < *Friedrich*, vö. m. *Frigyes* (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 511); *Gelly* < *Gellrich*: a név vége magyarosodást mutat (GOTTSCHALD 1971: 283–4); *Göbel* < *Godebert* (BAHLOW 1967: 173); *Halo* < *Haluig* (GOTTSCHALD 1971: 312); *Hörling* < *Haro* < *Hariulf* (GOTTSCHALD 1971: 321); *Jaulin* < *Gaulo*: az *-in* nőnévképző ('Jaulo felesége'), a név leányágon öröklődött (GOTTSCHALD 1971: 280); *Kohn* < *Konrad* (BAHLOW 1967: 290), a zsidó *Kohn* névhez a hangalaki azonosságon kívül nincs köze, mert az a héber *Kohen* 'pap' névből németesedett; *Mamin* < *Mamme* < *Maganbert* (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 230) + *-in* nőnévképző: 'Mamme felesége'; *Nader* < *Nadhere* (GOTTSCHALD 1971: 441); *Raul* < *Radulf* (GOTTSCHALD 1971: 481); *Rudi* < *Rudolf* (GOTTSCHALD 1971: 341); *Sinz* ~ *Sinc* < *Schinz* < *Schinhart* (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 514); *Tatz* < *Dado* (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 275); *Tilki* < újszövetségi *Bartholomäus* 'Bertalan' (GOTTSCHALD 1971: 183, WIMMER 1959: 134); *Titel* < *Tittel* < *Diето* (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 319); *Uhl* < *Ullmann*, *Ulrich* (BAHLOW 1967: 527).

2.3. Patronimikonképzős nevek. – Jelentésük: valamely személynek a fia, leszármazottja. Német: *Eringsmann*: 'Erin (< Erinbert) fia' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 413); *Marx*: *Mark* + *-s*: 'Márk fia' (BAHLOW 1967: 332). A másik két név klasszicizáló német név, azaz a latin név egyes szám birtokos esetét adják meg: *Jacobi* < *Jacobus* 'Jakabfi' (BAHLOW 1967: 262); *Petri* < *Petrus* ~ *Petrik*: 'Péterfi'. A szóvégi *-k* < *-ck* németesedés eredménye (BAHLOW 1967: 378).

3. A származás helyére utaló családnevek (26-féle név, 19,402%)

3.1. Puszta helynév (nagyobb terület neve, helységnevé, külterületi név). – Német nyelvterületen sokkal gyakoribb személynévadási forma, mint a magyarban. *Binau*: elírt név, helyesen: *Bilau* (GOTTSCHALD 1971: 190); *Blankenheim* (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 152); *Brüll-Prill*: gyakori külterületi név, 'ingoványos mező' (GOTTSCHALD 1971: 211); *Burgund*: 'Burgundia' (GOTTSCHALD 1971: 217); *Fibi* < *Fiebig*: 'csordajárás, hajcsárút', nyilván a közelében lakott (GOTTSCHALD 1971: 148), magyarosodott forma; *Horn*: gyakori külterületi név, 'szarv' (BAHLOW 1967: 248); *Kamp*: Westfáliában különösen gyakori helynév, 'hegyhát, -gerinc' (GOTTSCHALD 1971: 359); *Kloczbach* < *Klotzbach*: 'Tökés-patak' (GOTTSCHALD 1971: 175); *Paris*: 'párizsi (német)' (BAHLOW 1967: 373), *Reis* ~ *Rajz*: gyakori külterületi név, 'cserjés, bozótos' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 395); *Scharle* (BAHLOW 1967: 448); *Stutz*: külterületi név, 'lejtős hely' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 700); *Übelhart*: külterületi név (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 709).

3.2. Képzett helynevek. – Akárcsak a magyarban (*-i*), a németben is csak egy képző van: *-er*. *Berger*: 'hegyi' (BAHLOW 1967: 56); *Deringer*: 'türingiai' (GOTTSCHALD 1971: 229); *Ferner*: 'fernai' (BAHLOW 1967: 135); *Geschwender*: *Geschwend* 'irtásföld, kiirtott

terület' + *-er* (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 554); *Hochreider* < *Hochreuter*: 'hochreuti' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 728); *Kraupner*: 'kraupeni' (GOTTSCHALD 1971: 299); *Perger*: 'hegyi', bajor-osztrák forma (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 102); *Schönecker* ~ *Ecker* < *Schönecker*: 'schöneck(er)i' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 554); a név lerövidülhetett *Ecker-re*: 'a sarkon lakó' (BAHLOW 1967: 109); *Strasser*: 'az utcában lakó' (BAHLOW 1967: 504); *Teringer*: 'tűringiai' (GOTTSCHALD 1971: 571); *Türinger*: 'tűringiai' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 363).

4. Foglalkozásra, tisztségre, méltóságra utaló családnevek (41-féle név, 30,597%)

4.1. A foglalkozás, tisztség, méltóság megnevezése. – *Bader*: 'fürdős' (BAHLOW 1967: 43); *Breyer* < *Bräuer*: 'serfőző' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 202); *Denzler* < *Dänzler*: 'táncos' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 272); *Gansser*: 'libapásztor; libakereskedő' (BAHLOW 1967: 155); *Ganther*: 'árverő' (BAHLOW 1967: 156); *Holzmann*: 'famunkás; fakereskedő' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 737); *Keller*: 'pincemester' (BAHLOW 1967: 276); *Knider* < *Knütter*: 'kötőmester', északi német adat (GOTTSCHALD 1971: 375); *Kottenmayer*: 'olyan majoros, akinek a birtokán sok sár van' (GOTTSCHALD 1971: 427); *Mayer*: 'majoros' (BAHLOW 1967: 329); *Mesner*: 'sekrestyés, egyházi' (BAHLOW 1967: 340); *Mitterle*: 'zsákhordó' (GOTTSCHALD 1971: 440), *Mitter* + *-le* kicsinyítő képzővel; *Müller*: 'molnár' (BAHLOW 1967: 349); *Pausz* < *Paus*: a *Papst* 'pápa' északnémet változata (GOTTSCHALD 1971: 459), az első névviselő nem volt pápa, hanem pápai szolga, valamelyik pápára hasonlított, esetleg római zarándoklaton vett részt; *Peller*: 'húsfeldolgozó', bajor-osztrák adat (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 96), közszóként átkerült a magyarba is: *böllér* (TESz. *böllér* a.); *Prister* < *Priester*: 'pap' (BAHLOW 1967: 395), a névadó ős nem pap volt, hanem a pap szolgája, szomszédja, netán papi külseje volt, esetleg úgy beszélt, mint egy pap stb.; *Ritter*: 'lovag; kísérő', eredeti jelentése 'katona' volt (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 418); *Rösler*: 'rózsakertész' (BAHLOW 1967: 434); *Schermann*: 'nyíró, borotváló' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 502); *Schmied*: 'kovács' (BAHLOW 1967: 461–2); *Schneider*: 'szabó' (BAHLOW 1967: 464); *Schnitzler* ~ *Snexer* < *Schnitzer*: 'fafaragó' (BAHLOW 1967: 464); *Schub*: 'bizonyos ügyekben fegyveres' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 567); *Schuller*: 'íródeák' (BAHLOW 1967: 471); *Tanzer* < *Tänzer*: 'táncos' (BAHLOW 1967: 510); *Tirpiller*: 'ajtócsináló' (BAHLOW 1967: 61); *Uhrmann*: 'órás' (GOTTSCHALD 1967: 581); *Wagner*: 'kerékgyártó' (BAHLOW 1967: 510); *Veber* < *Weber*: 'takács' (BAHLOW 1967: 510); *Weidmann*: 'vadász, erdőkerülő' (BAHLOW 1967: 459); *Wickerle* < *Wicker*: 'varázsló, kuruzsló' + *-le* kicsinyítő képző (BAHLOW 1967: 559); *Winkler*: 'szatócs, kiskereskedő' (BAHLOW 1967: 564).

4.2. A foglalkozásra metonímiával utaló családnevek. – Itt nem mondják ki a mesterség, foglalatosság nevét, hanem a tevékenység eszközével, termékével, helyével stb. utalnak rá. *Bohn* ~ *Pohn*: 'bab', azaz babtermesztő (BAHLOW 1967: 68), a második név írásmódja bajor-osztrák eredetre vall; *Hering*: 'ua.', azaz heringárus, -kereskedő, (BAHLOW 1967: 231); *Huber*: 'telkes', főként Bajországból gyakori név (GOTTSCHALD 1971: 342); *Kapp*: 'süveg, sapka', azaz süveges (BAHLOW 1967: 272); *Korne*: 'gabona', azaz gabonakereskedő (BAHLOW 1967: 293); *Pock*: 'bak' azaz kecskés, osztrák-bajor adat (BAHLOW 1967: 388); *Schecht*: 'akna (a bányában)', azaz aknász, bányász

(BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 477); *Schum*: 'hab', azaz szakács (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 571); *Stahl*: 'acél', azaz kovács (BAHLOW 1967: 495).

5. Egyéni tulajdonságra utaló családnevek. – 20-féle név, 14,925%. *Agster*: 'szarka', a madár valamilyen tulajdonsága (BAHLOW 1967: 85); *Altin*: 'öreg, koros' (BAHLOW 1967: 31), *Alt* az *-in* nővévképzővel: 'egy Alt nevű ember felesége'; *Durst*: 'merész, vakmerő' (BAHLOW 1967: 106); *Frey*: 'szolgáltatásoktól mentes személy' (BAHLOW 1967: 145); *Freymuth*: 'szabad, nemes érzésű' (BAHLOW 1967: 146); *Jenner*: 'januárban született', 'január' (BAHLOW 1967: 264); *Jung*: 'az ifjabb' (BAHLOW 1967: 267); *Kék* < *Keck* 'élénk, elszánt' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 23), népetimológiával magyarossá formálva; *Klein*: 'kicsi; fiatalabb' (BAHLOW 1967: 282); *Kleinfinger*: 'akinek kicsi ujjai vannak' vagy 'akinek feltűnő a kisujja'; *Knodel*: 'bütykös lábú', 'bütyök, csomó' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 74); *Kraus*: 'göndör' (BAHLOW 1967: 295); *Lauer*: 'ravasz, álnok ember' (BAHLOW 1967: 309); *Leis* < *Leiß*: 'csendes, halk szavú' (BAHLOW 1967: 312); *Ling* ~ *Link*: 'balkezes' (BAHLOW 1967: 319); *Resch*: 'gyors, fürge, életrevaló' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 401–2); *Reuer*: 'vezeklő, bűnhődő' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 403); *Schram* < *Schramm*: 'sebhelyes' (BAHLOW 1967: 468), a plébánost hívták így; *Stomp* < *Stumpf* 'kis, kövér ember' (GOTTSCHALD 1971: 561); *Vicoff* < *Wiekopf*: 'fűzfafejű', csak éppen az nem világos, hogy milyen tulajdonságról van szó (vö. BAHLOW 1967: 560); *Zanker*: 'civakodó, izgága' (BAHLOW 1967: 576).

6. A névadásnak több indítéka is lehetséges. – 13-féle név, 9,701%. A névadási indítékok kereszteződhetnek: azonos hangalakú névhez két (esetleg több) jelentés is járulhat. Csak évszázadokra visszamenő családtörténeti kutatások után lehet(ne) eldönteni, hogy a névadásnak melyik is volt az alapja. *Besel*: 1. *Bessel* folyónév (BAHLOW 1967: 58), 2. *Bäschel* < *Sebastian* 'Sebestyén' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 77); *Buchmann*: 1. 'bükkfás helyen lakó', 2. 'bükkfavágó, -feldolgozó' (BAHLOW 1967: 78–9); *Cziperle*: 1. a *Zyprian* (< latin *Cyprianus*) egyházi személynév becézett alakja, 2. 'lábfejős' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 863); *Engler*: 1. az *Engel* személynév patronimikonképzős alakja (BAHLOW 1967: 121), 2. az *Engelher* személynév rövidülése (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 407); *Guth*: 1. 'jó', 2. 'szolgáltatásoktól mentes személy' (BAHLOW 1967: 193), 3. a *Guoto* személynév rövidülése (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 614); *Haas*: 1. 'nyúl vadász, nyúltenyésztő, nyúlborrel kereskedő', 2. ún. cégérvév (BAHLOW 1967: 209–10), 'nyúl'; *Hahn*: 1. a kakas valamilyen tulajdonsága, 2. cégérvév, 'kakas', 3. a *Johann* 'János' újszövetségi név rövidült alakja (BRECHENMACHER 1953–1963. 1: 636); *Krich* < *Kriech*: 1. 'ringlőszilva-termelő, -árus', 2. 'görög' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 113); *Linz*: 1. 'lencsetermelő' (BAHLOW 1967: 319), *Lins(e)* 'lencse', 2. puszta helységnév: *Linz* (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 197); *Mohr*: 'mór': 1. 'sötét arcú', 2. 'a móroknál járt személy', 2. cégérvév (BAHLOW 1967: 345); *Poltz*: 1. puszta helynév Mecklenburgban (BAHLOW 1967: 389), 2. a *Baldwin* személynév rövidült, képzett alakja, 3. 'magas, esetlen ember' (BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 179); *Scherflek* < *Scherfling*: 1. 'késes', 2. 'a legkisebb pénz' (GOTTSCHALD 1971: 506); *Wolf*: 1. a *Wolf*-fal kezdődő nevek (pl. *Wolfgang*) rövidülése, 2. cégérvév, 3. 'vad ember' (BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 829).

7. A rakamazi németek egy-másfél évszázad alatt elmagyarosodtak. Ez nemcsak az eredeti nyelvük elvesztését jelentette, hanem sokan magyarosították is német nevüket. A felsorolt nevek közül, amelyeket fentebb elemeztem, 1945-ben a málenkij robotra elhurcoltak sorában az alábbiak fordulnak elő, az előzetesen már magyarosított nevek mellett: *Cziperle, Durst, Jung, Kék, Keller, Krausz, Ling, Perger, Prill, Röss, Rudolf, Smied, Snexer, Stomp, Suller, Tilki, Wolf* (JUNGNÉ 2000: 151–2). A névmagyarosítás 1945 után is folytatódott, de az alábbi nevek élnek még ma is: *Durst, Guth, Jung, Kék, Keller, Krausz, Ling, Pausz, Smid, Sneider, Suller, Sum, Tilki, Volf ~ Wolf*. Földrajzi nevek is őrzik emléküket egyeseknek: *Ekkertanya, Serflektanya*.

Hivatkozott irodalom

- BAHLOW, HANS 1967. *Deutsches Namenlexikon. Familien- und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt*. München.
- BRECHENMACHER, JOSEF KARLMANN 1957–1963. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen*. 1–2. Limburg a. d. Lahn.
- GOTTSCHALD, MAX 1971. *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*. Berlin.
- JUNG ZOLTÁNNÉ 2000. *Rakamaz. Üzenet a jövőnek*. Rakamaz.
- WIMMER, OTTO 1959. *Handbuch der Namen und Heiligen*. Innsbruck–Wien–München.

MIZSER LAJOS

LAJOS MIZSER, Old family names of German origin in Rakamaz

Rakamaz today is a town in Szabolcs-Szatmár-Bereg County, Hungary. At the beginning of the 18th century it became almost depopulated. Between 1729 and 1734, Germans of Roman Catholic religion were settled here. They bore altogether 134 surnames, which are analysed in the paper according to their semantic contents. 1. Surnames originating from the personal name of an ancestor (*Balthasser, Hörling, Eringsmann*). 2. Surnames indicating the place of origin (*Burgund, Berger ~ Perger, Deringer ~ Teringer ~ Türringer*). 3. Surnames indicating an occupation or an office (*Bader, Mesner, Schecht*). 4. Surnames indicating a personal characteristic (*Durst, Knodel, Ling ~ Link*). 5. Surnames motivated by several distinct factors (*Besel, Haas, Scherflek*). Only some of the surnames presented here have been preserved until today, since many families changed their German surnames into Hungarian ones in the past centuries.

